dashopaniShadrahasyam

દશોપનિષદ્રહસ્યમ્

Document Information

Text title : dashopaniShadrahasyam

File name : dashopaniShadrahasyam.itx

Category : upanishhat

Location : doc_upanishhat

Author : rAmachandrapaNDita

Transliterated by : Pranab Mukherjee pranab9 at gmail.com

Proofread by : Pranab Mukherjee pranab9 at gmail.com

Description-comments : An article by Dr. M. L. Wadekar in Upanishat Sri - Anthology of Articles on Upanishads (page 202)

Latest update : December 9, 2017

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

December 22, 2023

sanskritdocuments.org

દશોપનિષદ્રહસ્યમ્

(શ્રીમત્સિદ્ધેશ્વરસૂનુશ્રીમદ્રામચન્દ્રપણ્ડિતવિરચિતમ્)
From the article by Dr. M. L. Wadekar

૧. શ્રીરામો લક્ષ્મણાય સ્વચરણશરણાયોચ એતદ્રહસ્યં
નિષ્કામૈઃ કર્મભિઃ સ્વૈર્ભવતિ શુચિમનો યસ્ય સોઽત્રાધિકારી ।
પ્રાપ્ય શ્રીદૈશિકાસ્યાચ્છુતિશિર-ઉદિતૈસ્તત્ત્વમસ્યાદિવાક્યૈઃ
સ્વાત્મબ્રહ્મૈક્યબોધં જનિમૃતિરહિતો મોદતે નિત્યમુક્તઃ ।
(ઈશાવાસ્યોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૨. સત્યે મય્યેવ ભાતં ચરમચરમતોઽન્તર્બહિશ્ચાહમેકો
મત્તોઽન્યન્નાસ્તિ કિઞ્ચિજ્જગદપિ સવિતુર્મણ્ડલે પૂરુષોઽહમ્ ।
ઇત્થં યસ્ય પ્રબોધો ગુરુવરકરુણાપાઙ્ગતસ્તસ્ય તૃષ્ણા
સન્દેહો મોહશોકૌ ભયજનનજરામૃત્યવૌ નૈવ સન્તિ ॥

(કેનોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૩. સ્વાન્તઃપ્રાણાક્ષિવાણીપ્રભૃતિ ચ વિષયાભાસકં યસ્ય યોગાદ્
યન્ન પ્રાપ્નોતિ ચૈતદ્વિદિતમવિદિતં યદ્ભવેન્નાત્મરૂપમ્ ।
ઇન્દ્રાદ્યા દેવમુખ્યા અપિ કિલ ન વિદુર્યસ્ય શક્તિં નિગૂઢાં
તદ્બુદ્ધું યેન સોઽસૌ ભવતિ નરવરોઽનન્તસૌખ્યપ્રતિષ્ઠઃ ॥

(કઠવલ્યુપનિષદ્રહસ્યમ્)

૪. સૂક્ષ્માત્સૂક્ષ્મો મહીયાન્મહત ઉત ધિયા સાધનૈર્યો ન લભ્યો
બુદ્ધિસ્થો યોઽશરીરો રવિબુધદહના યસ્ય ભાસા વિભાન્તિ ।
ષડ્ભિર્ભાવસ્વભાવૈ રહિત ઉપ સદાસ્તીતિરૂપેણ વેદ્ય-
સ્તં સાક્ષાત્કૃત્ય ધીરો ગુરુવચનબલાજ્જાયતે નિત્યશાન્તઃ ॥

(મુણ્ડકોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૫. જાયન્તે વિસ્ફુલિઙ્ગા અનલત ઇહ યદ્વત્પ્રદીપ્તાત્સરૂપા-

સ્તદ્વત્સર્વેઽપિ ભાવા ખલુ યત ઉદિતા યાન્તિ યસ્મિલ્લયં તે ।
અપ્રાણઃ સર્વવિદ્યઃ પ્રણવવરધનુઃ સ્વાત્મબાણૈકલક્ષ્ય-
સ્તં જાનન્નાત્મરૂપે ત્યજતિ સ ભવતિ બ્રહ્મરૂપો વિશોકઃ ॥

(પ્રશ્નોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૬. પ્રાણઃ શ્રદ્ધા ખવાયુજ્વલનજલધરા ઇન્દ્રિયં માનસં ચ
ભકતં વીર્યં તપશ્ચાય સકલનિગમાઃ કર્મલોકાશ્ચ નામ ।
યસ્માજ્જાતાશ્ચ યસ્મિન્વિલયમુપગતાઃ ષોડશૈતાઃ કલા યઃ
સર્વેષાં સંપ્રતિષ્ઠા ખલુ તદધિગમાજ્જાયતે વીતમૃત્યુઃ ॥

(માણ્ડૂક્યોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૭. જાગ્રત્સ્વપ્નઃ સુષુમિસ્ત્રિતયમપિ મતેસ્તદ્વ્યપેક્ષસ્તુરીયઃ
સર્વેષાં યસ્તુ સાક્ષી ગુણમલરહિતોઽપ્યાત્તનાનાભિધાનઃ ।
ભૂતાદ્યોઽચિન્ત્ય એકઃ સ સકલજગતઃ પ્રત્યગીશોઽયમાત્મા
બ્રહ્મોડ્ડારાધિગમ્યં વિદિતમિતિ ભવેદ્યેવ સ બ્રહ્મભૂતઃ ॥

(તૈત્તિરીયોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૮. સ્પૃષ્ટ્વાકાશાદિદેહાવધિસકલમિદં તત્પ્રવિશ્યાન્તરસ્થો
યઃ સર્વેષામધીશો નિયમયતિ સદાનન્દચિદ્રૂપ એકઃ ।
અન્નાદીન્પઞ્ચકોશાન્નિજગુરુવચસા સંવિવિચ્યાત્મભૂતં
તં વિદ્વાન્નિત્યતૃપ્તઃ કિલ ભયરહિતો વર્તતે સર્વભૂતઃ ॥

(ઐતરેયોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૯. યો લોકાઁલ્લોકપાલાન્સકલમપિ પુરા ભોગ્યજાતં હિ તેષાં
સ્પૃષ્ટ્વાન્તઃ સંપ્રવિશ્ય સ્થિરચરમખિલં પ્રેરયત્યાન્તરઃ સઃ ।
દૃષ્ટ્વા નાત્રેષદન્યત્સકલજગદધિષ્ઠાનરૂપોઽહમેકઃ
પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ યેનાધિગતમિતિ સ નાવાપ્તકામોઽમૃતઃ સ્યાત્ ॥

(છાન્દોગ્યોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૧૦. મૃદ્રૂપે જ્ઞાત એતદ્ઘટમુખમખિલં તજ્જમસ્યાનભિન્નં
તદ્વચ્છ્રીદૈશિકેનાનુભવતિ સતતં તત્ત્વમસ્યેવમુક્તઃ ।
યસ્માદાકાશમુખ્યં ભવતિ જગદિદં બ્રહ્મ તચ્ચાહમસ્મી
ત્યેતન્મત્તો ન ભિન્નં સ ભવતિ મનુજો બ્રહ્મ ન બ્રહ્મવેત્તા ॥

(બૃહદારણ્યકોપનિષદ્રહસ્યમ્)

૧૧. યસ્યાનન્દસ્ય માત્રા વિવિધસુખમિદં યેન સર્વેઽપિ જીવાઃ
પ્રાણન્ત્યવ્યાકૃતં પ્રાગ્જગદિદમખિલં વ્યાકરોન્નામરૂપૈઃ ।
અન્તર્યામી હૃષીકાધિપ ઇતિ વિદિતં વ્યાપકં બ્રહ્મ તત્રા-
હં બ્રહ્માસ્મીતિ વેત્તૈતિ વિલયમસવસ્તસ્ય નૈવોચ્છલન્તિ ॥

(ઉપસંહારઃ)

૧૨. શ્રીરામાઽધ્યબ્જભૃઙ્ગો ગુરુચરણકૃપાપાઽઙ્ગલબ્ધૈકબોધો
યઃ શ્રીસિદ્ધેશસૂનુર્વિરચિતમમુના રામચન્દ્રાભિધેન ।
યચ્છ્લોકૈઃ પઙ્ક્તિસંખ્યૈરિદમુપનિષદાં સદ્રહસ્યં દશાનાં
જ્ઞાત્વાર્થં સંપઠેદ્યોઽનુભવતિ સ સુખં સદ્ગુરોઃ સંપ્રસાદાત્ ॥

ઇતિ શ્રીમદ્વિદ્વન્મુકુટાલઙ્કારહીરવરશ્રીરાજયોગિવર્ય-
શ્રીસિદ્ધેશ્વરસૂનુશ્રીરામચન્દ્રપણ્ડિતવિરચિતં
દશોપનિષદ્રહસ્યં સમાપ્તમ્ ॥

રામચન્દ્ર પંડિત વિરચિત છન્દોબદ્ધ દશોપનિષદ્રહસ્ય
- અલ્પજ્ઞાત સ્વોપજ્ઞ ગ્રન્થ
ડૉ મુકુંદ લાલજી વાડેકર
From Upanishat Sri - Anthology of Articles on Upanishads, page 202

ઉપોદ્ઘાત - સંસ્કૃત ભાષા મેં અલગ-અલગ શાસ્ત્રોં સે સમ્બન્ધિત
અનેક ગ્રન્થ વિદ્વાનોં ને લિખે હૈં । ભારત કે હર પ્રદેશ મેં સે
શાસ્ત્રોં મેં ગ્રન્થ પ્રણીત કરને વાલે પંડિતોં કી પરમ્પરા રહી
હૈ । રામચન્દ્ર પંડિત ભી ઉન્હીં વિદ્વાનોં મેં સે એક હૈં, જિન્હોંને
ન કેવલ એક હી શાસ્ત્ર મેં, અપિતુ અનેક શાસ્ત્રોં કી અપની વિદ્વતા સે
અનેક શાસ્ત્રોં મેં સ્વતન્ત્ર ગ્રન્થોં કા પ્રણયન કિયા લેકિન ઉનકા યહ
પ્રદાન આધુનિક સંશોધકોં કે નિદર્શન મેં અભી તક લાયા નહીં
ગયા હૈ । ઇસલિએ ઇસ સંક્ષિપ્ત શોધપત્ર મેં રામચન્દ્ર પંડિત
કા સંસ્કૃત સાહિત્ય મેં પ્રદાન ઔર વિશેષતયા ઉનકા વેદાન્તપરક
સંક્ષિપ્ત ગ્રન્થ દશોપનિષદ્રહસ્ય કે બારે મેં વિશ્લેષણ કિયા
ગયા હૈ । વહ અપ્રકાશિત વેદાન્ત ગ્રન્થ હસ્તલિખિત ગ્રન્થ કે રૂપ
મેં હી અભી તક રહા થા જિસકા અભ્યાસ ઔર સમ્પાદન કરકે મૈંને
યહ લેખ લિખા હૈ ।

રામચન્દ્ર પંડિત કા પરિચય - કોલ્હાપુર કે સિદ્ધેશ્વર મહારાજ
કે રામચન્દ્ર પંડિત સબસે બડે પુત્ર થે । ઉનકી કુલ પરમ્પરા ઔર
કુલ વૃત્તાન્ત કે બારે મેં કાફી જાનકારી પ્રાપ્ત હોતી હૈ । સિદ્ધેશ્વર
મહારાજ એક પ્રથિતયશ ભગવદ્ભક્ત ઔર સાધુપુરુષ થે ।
ઉનકા જન્મ ચૈત્ર શુક્લ નવમી શકસંવત્ ૧૬૬૪ યાને ૧૭૪૩ ઈસવી સન
કો હુઆ થા । ઉનકી માતા કા નામ ગોદાવરી ઔર પિતા કા નામ રામભટ્ટ
બાબા થા । વે માધ્યંદિન વાજસનેયી શાખા કે થે ઔર ઉનકા ગોત્ર
કૃષ્ણાત્રિ થા । વેદ ઔર અનેક શાસ્ત્રોં કા ઉન્હોંને અધ્યયન કિયા થા ।
અદ્વૈતાનંદ, યોગાનંદ ઔર વૈકુંઠાનંદ જૈસે મહાન્ સંતોં કે
સમ્પર્ક મેં આને સે ઉનકા મન ભી અધ્યાત્મ કી તરફ રુચિ લેને લગા
ઔર બાદ મેં દિવ્ય સાધનોં કે કારણ વે ભી સિદ્ધ પુરુષ બન ગયે ।
ઉનકા જીવન અનેક ચમત્કારિક કથાઓં સે જુડા હુઆ હૈ ।

ઐસે તેજસ્વી મહાપુરુષ કે રામચન્દ્ર પંડિત પુત્ર થે । ઉનકા જન્મ
ચૈત્ર કૃષ્ણ નવમી કો શક સંવત્ ૧૯૭૧ મેં યાને ૨૬ અપ્રૈલ ૧૭૬૯ કો
હુઆ । ઉન્હોંને પરમ્પરાગત પદ્ધતિ સે વ્યાકરણ, ન્યાય, ધર્મશાસ્ત્ર,
અલંકારશાસ્ત્ર, શ્રૌતસ્માર્ત કર્મ ઔર મન્ત્રશાસ્ત્ર કા અધ્યયન કિયા
થા । ઋગ્વેદ ઔર યજુર્વેદ કા ઉનકા અધ્યયન ગ્યારહ સાલ કી અલ્પ આયુ
મેં પૂરા હુઆ । બાદ મેં ઉન્હોંને વિશિષ્ટ પંડિતોં કે પાસ સે વ્યાકરણ,
ન્યાય, શ્રૌત, મન્ત્ર, વેદાન્ત વગૈરહ શાસ્ત્રોં મેં પ્રવીણતા પ્રાપ્ત
કી । છન્દઃશાસ્ત્ર ઔર કાવ્યનાટકાદિ કા પરિશીલન ઉન્હોંને કિયા હી
થા । જ્યોતિષશાસ્ત્ર ઔર સંગીતશાસ્ત્ર મેં ભી વે પારંગત થે ।
૨૩ વર્ષ કી આયુ તક ઉન્હોંને અનેક શાસ્ત્રોં ઔર કલાઓં મેં પ્રાગલ્ભ્ય
પ્રાપ્ત કિયા થા । વિદ્વાનોં કી વાદસભા મેં ભી અન્ય વિદ્વાન્ કા અપમાન
કિયે બિના ખુદ કી વિદ્વત્તા પ્રદર્શિત કરતે થે । જીવન કે પરિણત
કાલ મેં ઉનકા જીવન જ્યાદાતર અધ્યાત્મ કી ઓર ઝુકા હુઆ થા । ઉન્હેં
કર્મ, જ્ઞાન ઔર ઉપાસના માર્ગ મેં અધિક રુચિ હોને લગી ઔર ખુદ
વિદેહી જનક કા આદર્શ સામને રખ કર જીવન જીને લગે । કોલ્હાપુર
કે રાજા છત્રપતિ ને ઉનકા શિષ્યત્વ સ્વીકાર કિયા । રાજા ને પૂરા રાજ્ય
ઔર મહારાજ યહ ખિતાબ ભી ઉનકો ભેંટ કિયા, લેકિન રામચન્દ્ર
જી કો ઉસમેં કોઈ આસક્તિ નહીં થી । ઉન્હોંને વૈશાખ શુદ્ધ તૃતીયા
શકસંવત્ ૧૭૪૨ યાને ૨૪ અપ્રૈલ ૧૮૩૦ કો સમાધિ ગ્રહણ કી ।

પંડિત જી રામજી કે પરમ ભક્ત થે । પ્રસ્તુત દશોપનિષદ્રસ્ય
ગ્રન્થ કે આરમ્ભ મેં ઉન્હોંને શ્રી રામ કો પ્રણામ કરકે
મંગલારમ્ભ કિયા હૈ । અન્તિમ શ્લોક મેં ભી ઉન્હોંને ખુદ કો
શ્રીરામ ભગવાન્ કે પદકમલ કા ભૃંગ અર્થાત્ ભ્રમર ઐસા
વર્ણન કિયા હૈ । ગુરુ પ્રસાદ સે બ્રહ્મ કે સાથ ઐક્ય કા બોધ
હુઆ થા, ઐસા અપને બારે મેં વે બતાતે હૈં । અન્તિમ પુષ્પિકા
મેં વે અપના પરિચય “વિદ્વન્મુકુટાલઙ્કારહીરવર” ઔર
“રાજયોગિવર્ય” ઐસા પ્રસ્તુત કરતે હૈં ।

રામચન્દ્ર પંડિત કે ગ્રન્થ - રામચન્દ્ર પંડિત ને સંસ્કૃત
ઔર મરાઠી ભાષા મેં અનેક વિદ્વત્તાપરિપૂર્ણ ગ્રન્થોં કી રચના
કી । ઉનકે બહુત સે ગ્રન્થ અપ્રકાશિત ઔર અલ્પજ્ઞાત રહે હૈં ।
૧. પ્રાતિશાસ્યજ્યોત્સ્ના - વેદલક્ષણ વિષયક યહ ગ્રન્થ
વૈદિક વ્યાકરણ ઔર વેદપઠન કી દૃષ્ટિ સે ઉપયુક્ત હૈ ।
૨. બૈઠ - વૈદિક ઋચાઓં કે સંસ્મરણ કે ઉપયુક્ત
વેદલક્ષણવિષયક ગ્રન્થ ।
૩. કુણ્ડેન્દુ - કુણ્ડલક્ષણ વિષયક યહ ગ્રન્થ નવગ્રહોં કે
પીઠ વગૈરહ બનાને કી પ્રક્રિયા કે ઉપયુક્ત હૈ ।
લીલાવતી - યહ ગણિત કા ગ્રન્થ ઇસમેં સરલતા સે સ્પષ્ટ
કિયા હૈ । ક્ષેત્ર કે માપન કે ઉપયુક્ત ગણિત કી
યુક્તિયાઁ ઇસમેં પાયી જાતી હૈં ।
૪. વૃત્તાભિરામ - છન્દઃશાસ્ત્ર કા એક મહત્ત્વ કા ગ્રન્થ
કવિયોં ઔર સાહિત્ય શાસ્ત્ર કે વિદ્વાનોં કે ઉપયુક્ત ।
૫. ઈશાવાસ્યોપનિષદ્ભાષ્ય - ઈશાવાસ્ય ઉપનિષદ્ કી વ્યાખ્યા ।
વેદાન્ત કા ગ્રન્થ ।
૬. અધિકરણસંગ્રહ - બ્રહ્મસૂત્ર કે અધિકરણોં પર આધારિત
વેદાન્તશાસ્ત્ર કા છન્દોબદ્ધ ગ્રન્થ ।
૭. દશોપનિષદ્રહસ્ય - સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ કે સાથ-વેદાન્ત કા
સંક્ષિપ્ત ગ્રન્થ । અપની ખુદ લિખી હુઈ વૃત્તિ કે સાથ ।
૮. શ્રીરામલીલાસહસ્રનામ - વૈચિત્ર્યપૂર્ણ ઢંગ સે લિખા
હુઆ સ્તોત્ર । રામ ભગવાન્ કે જીવન ઔર કાર્ય કા વિવરણ, સાથ
મેં ઉનકા સહસ્ર નામ ભી પાયા જાતા હૈ ।

૯. રામમહિમ્નસ્તોત્ર - શિવમહિમ્નસ્તોત્ર કે સમાન રામમહિમ્નસ્તોત્ર ।

ઇસકે વ્યતિરિક્ત (૧૦) શયનોત્સવ, (૧૧) પ્રબોધોત્સવ (૧૨) ભગવદ્ગીતા - ગીત-અભંગ - ભગવદ્ગીતા કે ૭૦૦ શ્લોકોં પર વિરચિત ૭૦૦ અભંગોં (મરાઠી અભંગ-સ્તોત્ર) કા સંગ્રહ । (૧૩) અષ્ટાવક્રગીતા સમશ્લોકી (૧૪) અગણિત સુભાષિત, આર્યા, અભંગ, પદ, સાકી વગૈરહ કી રચના ।

દશોપનિષદ્રહસ્ય - સિદ્ધેશ્વર મહારાજા કી ગુરુ પરમ્પરા મેં યશવંત મહારાજ થે । અભી ઉનકે વંશજ હૈં । ઉનકે વ્યક્તિગત ગ્રન્થ સંગ્રહ મેં સે ઉનકે અનુરાગ ઔર અસીમ અનુગ્રહ કે કારણ મુઝે દશોપનિષદ્રહસ્ય યહ હસ્તલિખિત ગ્રન્થ મિલા । રામચન્દ્ર પણ્ડિત, ઉનકા જીવન ઔર વંશ પરમ્પરા કે બારે મેં ભી ઉન્હોંને મુઝે અવગત કરાયા । તેરહ પત્ર સંખ્યા કે દેવનાગરી સુંદર હસ્તાક્ષર મેં લિખિત યહ ગ્રન્થ 10.4x30.4 સેંટીમીટર કે કાગજ પર ઉપલબ્ધ હૈ । મધ્ય મેં મૂલ ગ્રન્થ ઔર ઊપર તથા નીચે કે સ્થાન મેં ઉસકી સ્વોપજ્ઞ વ્યાખ્યા દી ગઇ હૈ । ।

શીર્ષક કે અનુસાર યહ દસ ઉપનિષદોં કે રહસ્ય બતાને વાલા છોટા સા, લેકિન અપૂર્વ છાન્દોબદ્ધ ગ્રન્થ હૈ । હર એક ઉપનિષદ્ કા રહસ્ય એક સ્રગ્ધરા છન્દ મેં વિરચિત શ્લોક મેં પ્રસ્તુત કિયા ગયા હૈ । યે શ્લોક કવિ ને ખુદ ગ્રથિત કિયે હૈં । કુલ બારહ શ્લોક હૈ । પહલા શ્લોક ઉપોદ્ઘાત સ્વરૂપ ઔર મંગલારમ્ભ કા હૈ । અન્તિમ શ્લોક મેં કવિ ને અપને બારે મેં ઔર ઇસ ગ્રન્થ કે બારે મેં બતાયા હૈ । દૂસરે શ્લોક સે ગ્યારહવેં શ્લોક તક ૧૦ શ્લોકોં મેં દસ ઉપનિષદોં કા રહસ્યમય ઔર ગૂઢ સંદેશ પ્રસ્તુત કિયા હૈ । વે દસ ઉપનિષદ્ હૈં -

ઇશકેનકઠપ્રશ્નમુણ્ડમાણ્ડૂક્યતિત્તિરિઃ ।
ઐતરેયં ચ છાન્દોગ્યં બૃહદારણ્યકં તથા ॥

ઇસ ગ્રન્થ મેં મુણ્ડક પહલે ઔર બાદ મેં પ્રશ્ન લિયા હૈ, યહ પરિવર્તન હૈ । ઇસ ગ્રન્થ કી ઔર એક વિશેષતા યહ હૈ કિ લેખક ને ખુદ હર એક શ્લોક કી વૃત્તિ લિખી હૈ, જિસમેં ઉન્હોંને હર એક શ્લોક કો સમઝાને કે લિએ હર એક ઉપનિષદ્ કે મૂલ અવતરણોં કો

ઉદ્ધૃત કરકે વિષય કો સરલ કિયા હૈ । વૃત્તિ મેં ઉપનિષદોં કે
અતિરિક્ત, ભગવદ્ગીતા, શ્રીરામ ગીતા, શાંકરભાષ્ય, અપરોક્ષાનુભૂતિ,
ભાગવત, રામહૃદય વગૈરહ ગ્રન્થોં સે ઉદ્ધરણ લિયે હૈં ।
શાંકર સિદ્ધાન્ત કે પ્રતિ ઉનકા આદરભાવ સ્પષ્ટ હૈ ।

ઇસ પ્રકાર દસ ઉપનિષદોં કે સારભૂત રહસ્ય કો છન્દોબદ્ધ
ગ્રન્થ મેં કવિ ને પ્રસ્તુત કિયા હૈ । વિદ્વાનોં કે પરિશીલન કે
લિએ મૂલ શ્લોકોં કા પાઠ ઇસ લેખ કે સાથ દિયા હૈ ।

Encoded and proofread by Pranab Mukherjee pranab9 at gmail.com

dashopaniShadrahasyam
pdf was typeset on December 22, 2023

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*